

Инсонийликнинг мухим омилларидан бирни хушумомалалик ва мулоимликлар. Тил эса шахс түгриксидан асосий хуносани яратувчи энг муҳим восита. Тил дарё бўлса, сўз гавхардир. Ҳазрат Алишер Навоий таъбирича, ундан ҳам афзал, яны «Сўз гавхарининг шарофати шунчалар юқаски, гавхардек кимматбахо нарса ҳам унга садаф була олмайди». Сўз – тилинг кўрки, ақл – заковатнинг зиннати. Ноисир Хисрав айтадилар:

Сўз ичра мудом ақл яшириңдир,
Сўз чимидигу ақл келинди.

Бир оғиз ширин сўз ташвиши, фам-ғуссани тарқатиб юборади, руҳни кўтариши, одамларни ҳайрли ишларга чорлади. Забони ширин киши хушибўй тугла ўхшайди, чунки унинг ҳар бир сўзи дилларни ҳушина килади. Доно ҳалимис: «Тил борки, бол кетиради, тил борки, бол кетиради», дейди. Бу ҳаёт ҳақиқатидир. Қишининг дустини душманга аллантирадиган ҳам, инсонлар орасида фитнага ўтиготадиган ҳам ачич тиидир. Кўпол мумала, ачич тил инсон руҳиятини заҳарлади, эзди, жароатлади.

Шифкор Л. Ҳундаловнинг ёзишича, бир врач беморни кабул кила турбади, ҳамасабига: «Менинг фикримча, беморни кўринишлари айнан «Канцер»ни ифодалайди», деб юборади. Бемор «канцер» сўзининг маъносини яхи тушунгани туғайли бу хасталик (рак)ни даволаб бўлмаслигига ишончи комил ҳолда даволанишдан воз кечади ва операция кўймайди. Бемор кўп ўтмай вафот этиди. Мурда очиб кўринганде, унда рак хасталигидан асар ҳам бўлмайди, у даволаниши мукаррар бўлган мэйда жароати билан оғриган экан.

Кўринич турбиди, гапиришадан олдин сўзлар сизнинг ихтиёргинида будади. Гапириб қўйганингиздан кейин эса сиз уларнинг ихтиёрига ўтасиз. Шунинг учун один чукур мулҳоза килиб, сўнгра сўзларни мавъытувчи.

Тилимизнинг соғлигини таъминлаш ҳар биримизнинг мукаддас бурчимизид. Шунга кўра ўзаро сұхбат ва анжуманларда хорижий тиллардаги сўзларни кўр-кўрона тикиштирмай, сўзларни мазмунан аник, ҳамма учун тушунларни килиб баён этиш ҳаётй заруратиди.

Сўзларни ҳам, тинглашда ҳам маълум мельёр, мезон ҳамда маром бор. Сўзларни одоби аввало «Ассалому алейкум», «Вааляйкум ассалому» деган сўзлардан бошланади. Бу сўзлар таниши ёки ноташлиқдан қатни назар, ўзаро муносабатларимизда бир-бирашимизга бўлган самимий ҳурмат ва эҳтирони ифодалайди. Саломга алиқ олмаслигидан кўйини ўнга лоқайдилек билан «ортича даҳмаз» деб каратиши тақабурлик белгисиди. Шундай тоғрида одамлар зам борки, салон берсангиз улар ўзини гўй ёашитмаган килиб кўрсатади ёки индамай каласини салгина қўйшайтириб «алиқ» олган бўлади.

Салом бериш фарз бўласа, алиқ олиш қариди. Сизга салом берганда киши ким ва қандай мартауда булишидан қатни назар, ўзаро муносабатларни мазмунан аник, ҳамма учун тушунларни килиб баён этиш ҳаётй заруратиди.

Шарқ маданияти ва айнанларни руҳидар тарбияланган оиласларда бешикдаги болакайгача сизлаз мумомала килинади.

Сўзларни одоби – ахлоқ қўзгуси. Агар доно кексалар ёки имларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

кулогингизни қоматта кетирадилар. Бунинг устига, уларнинг базилари сизни туртиб турбиди ёки бармоқларни бигиз қилиб, жонга теккак майносиз сўзларни тасдиқлаб тишишингизни талаб киладилар. Бундай вазиятда тингловчи ҳолдан таъди ва нафрати ошиди. Шунни назарда тутиб бўлса кема, буюк аллома Шайх Саъдий ўзининг дидактик хикома ва шъебрий афоризмларга бой бўлган «Гулистон» асариди куруқ маҳмидончиликдан иборат мантиқис, ёғлон-яшик сергалиларни кулади, кишини мазмунан майноли сўзлашга чакиради:

Нодонлардек юзлаб сўзни
килмагил катор,
Дено эрсанг бир сўз дегил,
лекин майнодор.

Демак, сиздан нафрлатнамасликлари, устингиздан кумасликлари учун мантиқис, маъносин гапларни гапиришадан, айника, ўса ойла золарни макташдан, шунингдек, ҳақиқатдан йирок, мантиқа зид, ёғлон, хатто ёғлоннамо сўзларни гапиришадан тийлиб турши керак. Ҳажни ноҳақ деб мунофиқлик қилиш, ёғлон-яшик гаплар, алдов, иғро, бўхтонлар ва турли-туман миш-мешлар, диний-экстремистлар, руҳдаги варажадар тарқатишни кишиларни тўғри йўлдан тойди.

Демак, сиздан нафрлатнамасликлари, устингиздан кумасликлари учун мантиқис, маъносин гапларни гапиришадан, айника, ўса ойла золарни макташдан, шунингдек, ҳақиқатдан йирок, мантиқа зид, ёғлон, хатто ёғлоннамо сўзларни гапиришадан тийлиб турши керак. Ҳажни ноҳақ деб мунофиқлик қилиш, ёғлон-яшик гаплар, алдов, иғро, бўхтонлар ва турли-туман миш-мешлар, диний-экстремистлар, руҳдаги варажадар тарқатишни кишиларни тўғри йўлдан тойди.

Ростгўйлик-чинакам инсонийликка хос олижаноб фазилат бўлса, ёғлончилар разолат сар етакловчи зарарли иллатдир. Бу борада пайғамбаримизнинг ҳадиси муборагларидаги қўйидаги кайд юзига: «Гапларнинг ёмони бўлғонни ҳазил билан ҳам, жиддий ҳам гапириб бўлмайди. Ота ўз болаларига бирор нарсани ваҳда килиб кейин уни бажармай қўймасин! Ростгўйлик ёзгулика бошловайди, ёзгулика ёсса жаҳнамага. Ростгўй одамга яхши баҳо, ёғлончи одамга ёмон баҳо берадилари».

Лекин муйян шароитларда, вазият тақозо этандаги, чончони, давлат ва ҳарбий сиyrарни душманга оғозор қилимаслиқ, ёки ойла золарни бузилиб кетишидан сақлаб колиша, аралашган кишиларни муросага кетлиришида, кишиларни адлатлизилинг курбони бўлишига йўл кўймаслиқда, дағнинг оғозига кириб кетди. Ҳамондек, ёғлон-яшик гапларни мурасимларда, яни кишиларни охирги йўлга кузатиб кўйиш ҳолларидагина ёғлон гапиришга ўтироқ билдирилмайди. Жумладан, барҳаёт чоғидаги килинг юнг ҳоллашадан кетни назар, ўзрў дунёдан кўз юнгдан дағнин гапиришни кишининг қабри устиди. «Марҳум ҳанка ҳам одам эдилар?», деб берилган саволга кўйичлик томонидан «яхши одам эдилар?», деб жавоб кайтарилиши ўзбек одигига ҳос чинчакни яхши анъандар. Шу маънода «баттоллика бошловчи ҳақиқатдан ёзгулика ёзигулига ўтириши ёғлон бўлади», деган ҳалк макола бекизз бўтилмаган.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

диради, ҳатто улар ўтасидан турли фитналарни кишишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турбиди. Демак, ёғлон сўзлар, хиёбон, ҳаёсизлик, гуноҳи азимидир. Ачич бўлса-да, хеч нарса қўймай, боразиатни кетишидан таътилдир.

Комил инсонони кишиларни таътилдир. Таниши юзни ва драматуго Ҳайдар Муҳаммаднинг «Сойиб Ҳўжаев ҳангомалари» китобчасида атоқли артист ҳаётидан юз берган кулгли воқеалар ҳикоя килинади, кизикчининг ҳазин-мутобилийларни кетлиришида, Бу ҳангомаларни єзуви Сойиб Ҳўжаевнинг шогирдлари Ҳусан Шарипов, Баҳтиёр Ихтиёров, рафиси Файзикон ойи ва бошқа одамлардан ёашитиб, қайта ишлаган. Уларда машҳур комик актёр самимий инсон, очкўйигларни ўтишади.

Комил инсонони сурвати ҳаби сўрайти ҳам, мумалана тишидан таътилдир.

Комил инсонони сурвати ҳаби сўрайти ҳам, мумалана тишидан таътилдир.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

диради, ҳатто улар ўтасидан турли фитналарни кишишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турбиди. Демак, ёғлон сўзлар, хиёбон, ҳаёсизлик, гуноҳи азимидир. Ачич бўлса-да, хеч нарса қўймай, боразиатни кетишидан таътилдир.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

диради, ҳатто улар ўтасидан турли фитналарни кишишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турбиди. Демак, ёғлон сўзлар, хиёбон, ҳаёсизлик, гуноҳи азимидир. Ачич бўлса-да, хеч нарса қўймай, боразиатни кетишидан таътилдир.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

диради, ҳатто улар ўтасидан турли фитналарни кишишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турбиди. Демак, ёғлон сўзлар, хиёбон, ҳаёсизлик, гуноҳи азимидир. Ачич бўлса-да, хеч нарса қўймай, боразиатни кетишидан таътилдир.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

диради, ҳатто улар ўтасидан турли фитналарни кишишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турбиди. Демак, ёғлон сўзлар, хиёбон, ҳаёсизлик, гуноҳи азимидир. Ачич бўлса-да, хеч нарса қўймай, боразиатни кетишидан таътилдир.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш одобдан эмас. Кўпичина, ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамики, улар сизга ҳеч қандай алқоси бўлмаган, илгари ҳам тақор-тақор таътилган ва қишининг гашини келтирадиган, кимнингдир фийбати ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёхуд, аксинча, хушомадомуз, ахлоқа зид, баландларвоз гаплар билан

диради, ҳатто улар ўтасидан турли фитналарни кишишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турбиди. Демак, ёғлон сўзлар, хиёбон, ҳаёсизлик, гуноҳи азимидир. Ачич бўлса-да, хеч нарса қўймай, боразиатни кетишидан таътилдир.

Сўзларни одоби яна шу нарсани тақозо этандиги, ҳар бирни кишишларни субҳатда бўлсанк сукут сақлаб, кўпроқ эштиши, уларнинг хикмати ўтигидан даҳётай таҳрибалирлардан баҳраманд бўлиш максадга мувофиқири. Бунда сўзловчининг сўзига ўтиб бермай, ўзаро гаплашади ёки гапни бўлиш, лукма ташлаш